

قرآن کریم،
مکتب اخلاق
راہل بیت علیہم السلام

پڑھو، شکارِ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

درس های اخلاقی و تربیتی حماسه حسینی

حجة الاسلام سيد محمد رضا علاءالدين ، حوزه علميه اصفهان

*چکیده:

مکتب اخلاقی و تربیتی امام حسین (علیه السلام) برخاسته از نهضت تربیتی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) و امیرمؤمنان علی (علیه السلام) بود. امام حسین (علیه السلام) با برافراشتن پرچم حماسه کربلا و عاشورا مکتبی را بنیان گذاشت که مردمان در همه اعصار به نیکوترین و والاترین تربیت (تربیت اخلاقی نبوی و علوی) دست یابند و بدین ترتیب امام حسین (ع) همگان را به مکتب اخلاقی و تربیتی خود که مکتب یافتن زندگی حقیقی است فرامی خواند. درس های حماسه حسینی، درس عبودیت، حریت، بصیرت، عدالت، عزت، ایثار و استقامت است که تربیت یافتگان این مکتب آنها را در قرون متمادی به منصف ظهور رسانده اند. این مقاله با عنایت به سخنان، ادعیه و وصایای حضرت ابا عبدالله الحسین (علیه السلام) و یاران آن حضرت و عملکرد و رفتار بازماندگان شهداء و آیات نورانی قرآن و متون دینی به تحقیق پیرامون درس های اخلاقی و تربیتی حماسه حسینی پرداخته تا هدایت آفرین و روشنگر راه همه ی عاشقان مکتب جاودانه حضرت ابا عبدالله الحسین (علیه السلام) باشد.

*کلید واژه: درس، اخلاق و تربیت، درسهای اخلاقی و تربیتی

*مقدمه:

اسلام زمانی حیاتبخش و سعادت آور است که در شکل جامعش مطرح شود و همه ی وجوه آن مورد توجه قرار گیرد. اخلاق و تربیت قرآنی در کنار اعتقاد و احکام یکی از استوانه های اصلی اسلام به شمار می رود. از جمله اهداف اصلی بعثت انبیاء تکمیل مکارم اخلاقی و جهت بخشی الهی به اخلاق و رفتار انسان هاست. رسول الله (صلی الله علیه و آله و سلم) فرموده اند: ((آئی بعثت لا تمم مکارم الاخلاق)) (سفینه البحار ج ۱ ص ۱۴) از این رو کاشتن بذر کمالات اخلاقی در نهاد جان انسان ها و زمینه سازی برای بروز و ظهور استعدادهای اخلاقی مردمان، بخش مهمی از رسالت پیامبر و امامان معصوم (علیهم السلام) را تشکیل

می دهد و گفتار و رفتار و عملکرد آنان شایسته ترین مظهر و الگوی خصلت های انسانی و خدا پسندانه است. نهضت قرآنی حضرت ابا عبدالله الحسین (علیه السلام) و خلق و خویی که از حماسه سازان عاشورا به ثبت رسیده ، منبع ارزشمندی برای آموزش اخلاق و الگو گیری در زمینه خودسازی ، تربیت دینی و کرامت انسانی می باشد تا با یادگیری و عمل و تمسک واقعی بتوانیم خلق و خوئی حسینی داشته باشیم . اگر اهداف اخلاقی و تربیتی مکتب امام حسین (ع) دریافت نشود یا از آن غفلت شود علی رغم ظاهر گرائیها ، یا به طور کلی از آن مکتب دور می شویم یا درجهه مقابل امام حسین (ع) و نهضت او فراموشی کنیم ، هر که از دریای معرفت حضرت ابا عبدالله الحسین (علیه السلام) و خلق محمدی او جرعه ای بیاشامد ، سر مست می شود و مکرمت ها و فضائل حمیده اخلاقی همچون حریت ، کرامت ، عزت ، شجاعت ، استقامت ، ایثار و سخاوت در او جلوه می کنند ، که مکتب حسینی مکتب انصاف به کمالات اخلاقی است .

*** مفهوم شناسی :

*** الف) درس موضوعی است که معلم به شاگرد می آموزد. همچنین به معنای (خواندن کتاب) (به لفظ گفتن) و (عمل کردن) نیز آمده است (علی اکبر ، دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۲۲، واژه درس، ص ۴۱۲) گاهی گفتار صریح و روشن، گاهی یک رفتار یا عملی و صفتی و حرکتی می تواند برای ما درس آموز باشد و ما را به پند گیری، آموزندگی، تحول و عمل دعوت نماید. از این رو اگر رویکرد های اخلاقی و تربیتی حماسه حسینی مطرح شده است بدین جهت است که برای معاصران و آیندگان سرشار از درس ایمان، اخلاص، آزادگی، گذشت، جوانمردی، محبت، ولایت پذیری، انس با شهادت و پاسداری از ارزش های خدائی را در بردارد.

*** ب) اخلاق جمع (خلق یا خلق) و در لغت به معنای ، روش های آدمی در کارهای روزمره است (سید مصطفی حسینی دشتی ، معارف و معارف ؛ ج ۲، ص ۱۷) و در اصطلاح عبارت است از، هیئت خاصی که در انسان رسوخ و ظهور می نماید و به کمک آن ، افعال را به آسانی انجام می دهیم و نیازمند به اندیشه و فکر نمی شویم (ملا محسن ، فیض کاشانی ، اخلاق حسنه ، ص ۹)

*** ج) تربیت ، تربیت در لغت به معنای، پرورش دادن و نیروی بالقوه را به فعلیت رساندن است (سید مصطفی حسینی دشتی ، معارف و معارف ؛ ج ۳، ص ۵۳۳) و در اصطلاح عبارت است از، فراهم آوردن زمینه ی رشد و پرورش استعداد های درونی و قوای جسمانی و روانی انسان برای وصول به کمال مطلوب (عباس اسماعیلی یزدی ، فرهنگ تربیت ، قم ، دلیل ما، ۱۳۸۱، ص ۳۹، مجید رشید پور ، مبانی اخلاق اسلامی ، قم ، هجرت ، ۱۳۷۴، ص ۲۰)

*** فضا سازی اخلاقی و تربیتی :

از جمله رسالت های بنیادین و درس آموز نهضت و حماسه حسینی (ع) تبیین مسائل اعتقادی و اصلاح باورهای مردم نسبت به آن است. حماسه حسینی (ع) از یک منظر درس های اخلاقی و تربیتی در مسائل اعتقادی است. توحید در عبادت، اطاعت، استعانت و نصرت خواهی در مقام عمل نماد اعتقادی حماسه حسینی است . چنین عقیده و عمل نشان دهنده توحید در دعا و طلب نیز تجلی عینی آیات و حیانی قرآن کریم در وجود مبارک امام حسین (ع) است . عقیده به مبدأ و معاد، مهم ترین عامل جهاد و فداکاری در راه خداست و انگیزه جهاد، جانبازی و

شهادت طلبی اعتقاد راسخ به حیات اخروی است. درس های تربیتی عاشورا و حماسه حسینی، این است که هر کس می خواهد در راه معشوق از سر شوق ایثار و جانبازی نماید باید باور به معاد را در خود تقویت نماید تا تمام سختی ها آسان شده و عمل را جاودانه سازد. باور به نبوت و امامت و عصمت آنها جزء لاینفک فرهنگ تربیتی عاشوراییان است. درس تربیتی عاشورا و حماسه حسینی این است که در جامعه اسلامی رسالت باوری راستین به پذیرش ولایت معصوم و حاکمیت حق می انجامد. امام حسین (ع) کسی را شایسته این مقام می داند که تعهد ایمانی بالائی داشته باشد و برای اجرای فرمان الهی بر مبنای عدل و قسط قدم بردارد. در غیر این صورت، با زمامداری افراد ناصالح، جامعه رو به سقوط و تباهی دینی و اخلاقی خواهد رفت و جامعه اسلامی هرگز تن به چنین حکومتی نخواهد داد. (جواد محدثی، پیام های عاشورا، ص ۳۹)، امام حسین (ع)، بهترین فضا و موقعیت را برای ظهور ارزش های اخلاقی و تربیتی حکومت اسلامی می داند، تا با حاکمی فقیه عادل زمینه های رشد استعداد های اخلاقی و تربیتی انسان ها فراهم آمده و به تعالی و سعادت مندی انسان منجر گردد.

* درس های اخلاقی و تربیتی حماسه حسینی (ع) :

مکتب اخلاقی و تربیتی امام حسین (ع) سرشار از درس های ماندگار اخلاقی و تربیتی است، آنچه ما در این مقاله بدان پرداخته ایم درسهای آزادگی، تکریم انسان، توکل، ایثار، جهاد با نفس، اخلاص، صبر و استقامت، عمل به تکلیف و محبت به خدا و مردم می باشد.

* ۱ - درس آزادگی و حریت :

آزادی در مقابل بردگی، اصطلاحی حقوقی و اجتماعی است. اما (آزادگی) برتر از آزادی و عبارت است از: رهایی انسان از قید و بند های ذلت آور و حقارت بار. آزادگی در آن است که انسان کرامت و شرافت خویش را بشناسد و تن به پستی و اسارت دنیا و زیر پا نهادن ارزش های انسانی ندهد. در ماجرای بیعت گرفتن از امام به نفع یزید، پاسخ انسان ساز امام این بود: ((لا والله لا اعطيهم بيدي. اعطاء الذليل ولا اقر اقرار العبيد)) (محمد باقر مجلسی، بحار النوار، بیروت، دارالاحياء التراث العربی، ۱۴۰۲ق، ج ۴۴، ص ۲۸۲)

نه به خدا سوگند، نه دست ذلت به آنان می دهم و نه چون بردگان تسلیم حکومت آنان می شوم. درس آزاده بودن و آزادگی و حریت از امام و یاران شهیدش بخوبی جلوه نمائی می کند، آنان با سرودن اشعار و بیان جمله ها، شهادت در راه خدا را بر ذلت پذیری ترجیح دادند و آن را اعلان کردند (محمد باقر مجلسی، پیشین، ج ۴۴، ص ۳۵۲ و ج ۴۵، ص ۱۴) آزادیخواهان و آزادگان جهان با ((درس آموزی)) از نهضت سرخ عاشورا آنچنان تربیت می شوند که در موقعیت حساس، فداکارانه جان می دهند تا به سعادت شهادت برسند و جامعه خود را آزاد کنند. نهضت های اسلامی شاهد چنین آزادی خواهان و آزادگان بوده و هست.

* ۲ - درس تکریم انسان:

در مکتب های غیر عاشورایی از انسان ها برای رسیدن به خواسته ها استفاده ابزاری می شود، لکن در مکتب عاشورا و اندیشه عاشوراییان، مومن کرامت و ارزش دارد. انسان ها به لحاظ تعهد، تقوا و ایمانشان مورد احترام می باشند، نه رنگ، زبان، قبیله و کشور خاص. از این

رو امام حسین (ع) در روز عاشورا خود را بر بالین یکایک یاران شهیدش می رساند و سر مبارک آنان را دردامن می گرفت و بین آنها تفاوت قایل نمی شد؛ هم بر بالین علی اکبر (ع) و هم بر بالین غلام خویش حاضر شد. (عبد الرزاق الموسوی، مقتل الحسین (ع)، دار الکتب اسلامی ۱۳۹۹ق، ص ۲۴۹ و موسوعه کلمات امام حسین (ع)، ص ۴۶۳) این گونه رفتارهای خدایستدانه، نمونه‌ای است از تکریم، عزت و شخصیت دادن به یاران وفادار و پاسداران حریم دین. تکریم و عزت دادن به افراد با ایمان، درس تربیتی و اخلاقی عاشورا است که از رفتار سالار شهیدان باید آموخت. جامعه‌ای که وارث فرهنگ جهاد و شهادت است، باید برای انسان‌های فداکار (جانبازان و خانواده‌های شهداء) ارزش قائل شود تا این انگیزه و جان نثاری الهی، همیشه جذاب و مستمر باقی بماند.

۳- درس اعتماد و توکل به خدا:

داشتن تکیه گاهی قدرتمند و استوار در شداید و حوادث، عامل ثبات قدم و نهراسیدن از دشمنان و مشکلات است. توکل، تکیه داشتن بر نیروی الهی و نصرت اوست و طبق دستور قرآن کریم، مومنان تنها باید به خدا تکیه کنند. امام حسین (ع) در آغاز حرکت خویش از مدینه، تنها با توکل بر خدا این راه را بر گزیدند نه یارانش. آن حضرت حتی خطاب به یارانش فرمود: هر که می خواهد، می تواند برگردد. (محمد بن جریر طبری، تاریخ طبری، بیروت، موسسه عز الدین، ۱۴۰۷ق، ج ۳، جزء ۵، ص ۲۱۱، موسوعه کلمات الامام الحسین (ع)، ص ۳۵۵) با این توکل بود که هیچ رخدادی در عزم او خلل وارد نمی کرد. در روز عاشورا با شروع حمله ی دشمن، حضرت در نیایشیبه درگاه خدا، این اتکال و اعتماد به پروردگارش را اعلام نمود. امام حسین (ع) در هر گرفتاری و پیشامد سخت این جمله را بیان می کرد: (إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَ رَبِّكُمْ) (محمد باقر مجلسی، پیشین، ج ۴۵، ص ۹) بر خدایی که پروردگار من و شماست توکل می کنم. این ویژگی برجسته در لحظات آخر زندگی حضرت نیز همراه او بود. هنگامی که نیزه خورد و زخمی بر زمین افتاد، در مناجات عارفانه با معشوق خویش از این توکل بر ذات قادر متعال دم زد: (أَسْتَعِينُ بِكَ ضَعِيفًا وَ أَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ كَافِيًا) (عبد الرزاق الموسوی البقمی، پیشین، ص ۲۸۲) امام خمینی (ره) نیز با الهام گیری از درس های عاشورا، نمادی از این توکل خالصانه بر خدا، در تمام سختی ها و پیروزی ها بود. امام خمینی فرموده است: (ملت مسلمان و بزرگ ایران با این پیروزی بزرگ (انقلاب) نشان دادند که با اتکال به خدای تعالی و صبر و پایداری می توان بر بزرگترین قدرت های شیطانی پیروز شد) (امام خمینی، صحیفه نور، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۷۸ج، ۲، ص ۲۷) بدون شک توکل و اتکال به آفریننده یکتا، آن هم در صحنه رزم و مبارزه علیه دشمن که مجهز به انواع امکانات نظامی است نقش اصلی را در پیروزی انقلاب ملت های مسلمان دارد. درس تربیتی عاشورا نشان دادن نقش حیاتی و قدرت ساز (توکل) در برابر تمام سختی ها و زمینه ساز پیروزی هاست.

۴- درس ایثار و شهادت طلبی:

ایثار، مقدم داشتن دیگری بر خود است، چه در مسائل مالی و چه در موضوع جان (سید مصطفی حسینی دشتی، پیشین، ص ۶۰۲) این صفت یکی از خصلت های ارزشمند اخلاقی است که در قرآن کریم و روایات، مورد ستایش فراوان است. وارسته شدن انسان از تکبر و خود خواهی زمینه ساز

ایثار است. قرآن کریم می فرماید: (وَيُؤْتُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَ لَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ) (سوره حشر، آیه ۹) از مومنانی یاد می کند که با اینکه خودشان نیازمندند، دیگران را بر خویشتن مقدم می دارند. ایثار، گذشتن از خواسته های خود به خاطر دیگری و در راه دیگری است. اوج ایثار، ایثار خون، جان است. در صحنه ی عاشورا، نخستین ایثارگر، حضرت سید الشهداء (ع) بود که حاضر شد فدای دین خدا گردد و رضای او را بر همه چیز برگزید و از کسانی نیز خواست در سفر کربلا با او همراه شوند که حاضرند خون خود را در این راه نثار کنند (محمد باقر مجلسی، پیشین، ص ۳۶۶ و ص ۲۶۷ - باقر شریف القریشی، حیاة الامام الحسین بن علی، ج ۳، ص ۴۸) اصحاب آن حضرت نیز، هر کدام ایثارگرانه، جان فدای امام خویش کردند. در طول حوادث کربلا، صحنه های زیبایی از ایثارگری را می توان دید: از جمله وقتی امام حسین (ع) به فرزندان مسلم بن عقیل فرمودند: شهادت مسلم برای شما بس است، شما صحنه را ترک کنید، یک صدا گفتند: به خدا سوگند چنین نخواهیم کرد، جان و مال و خانواده و هستی خود را فدای تو می کنیم و در رکابت تا شهادت می جنگیم (خوارزمی، مقتل الحسین (ع)، للخوازمی، قم، مکتبه المفید، ج ۱، ص ۱۸۵) جلوه دیگری از ایثار در کربلا ایثارگری سعید بن عبد الله در روز عاشورا است که هنگام نماز خواندن امام، خود را سپر تیر هائی ساخت که از سوی دشمن می آمد. وقتی نماز امام به پایان رسید، او سیزده تیر بر بدن داشت و بر اثر همین زخم ها به زمین افتاد و شهید شد. (عبد الرزاق الموسوی المقدم، مقتل الحسین (ع)، ص ۲۴۵) درس های اخلاقی و تربیتی عاشورا ارائه الگوهای زنده از ایثار و شهادت طلبی است و کسی که تربیت یافته ی مکتب عاشورا باشد، حاضر است برای خدا از جان، مال و فرزندان خو بگذرد و شهادت را انتخاب نماید.

* ۵ - درس جهاد با نفس :

جهاد در راه خدا عرصه ی آزمون الهی است تا باطن ها ظهور کند و استعدادها شکوفا گردد و استحقاق ها مشخص شود که جهاد در راه خدا بهترین بستر رسیدن به کمالات اخلاقی و سیر به سوی مقامات متعالی است. اما آنچه از جهاد با دشمن بیرونی برتر و دشوارتر است مبارزه با تمنیات نفس و مهار هوای نفس، شهوت و دنیا دوستی و فدا کردن خواسته های خویش در راه خواسته های خداست، این خود ساختگی و تهذیب نفس، زیر بنای جهاد با دشمن بیرونی است و بدون آن، این مهم بی ثمر یا بی ثواب است. در صحنه ی عاشورا کسانی حضور داشتند که اهل جهاد با نفس بودند و هیچ هوا و هوس در انگیزه آنان دخیل نبود از همین رو، بر جاذبه هائی همچون مال، مقام، شهوت و عاقبت طلبی پیروز شدند. برای نمونه می توان به حضور (عمرو بن قرظله انصاری) در جبهه ی امام حسین (ع) و برادرش (علی بن قرظله) در جبهه ی عمر سعد اشاره کرد. (سید محسن امین، اعیان الشیعه، بیروت، دارالتعارف للمطبوعات، ص ۶۰۵) بدون شک، خود ساختگی او سبب گردید که هرگز محبت برادرش باعث سستی در حمایت از امام نشود و دلیرانه در صف یاران امام ایستادگی و مبارزه کند تا به شهادت نایل آید. نافع بن هلال، شهیدی دیگری از عاشوراییان بود. وی با همسر عقد کرده خود به سپاه امام حسین (ع) پیوست، او هنوز عروسی نکرده بود. در روز عاشورا هنگامی که می خواست برای نبرد به میدان رود، همسرش دست به دامان او شد و گریست. این صحنه

کافی بود که هر جوان تازه دامادی را متزلزل کند و انگیزه جهاد را از او سلب نماید ، با آنکه امام حسین(ع) نیز از او خواست که شادمانی همسرش را بر میدان رفتن ترجیح دهد ، لکن او بر این محبت بشری غلبه یافت و گفت : ای پسر پیامبر اگر امروز تو را یاری نکنم ، فردا جواب پیامبر را چه بدهم ؟ آنگاه به میدان رفت و جنگید تا شهید شد (احمد مابری همدانی ، ادب الحسین (ع) ، قم ، جامعه مدرسین ، ۱۴۰۷ق ، ص ۲۱۰)عباس بن علی روز عاشورا ، وقتی تشنه لب وارد شریعه فرات شد، دست به زیر آب برد، اما با یادآوری تشنگی امام و اهل بیت ، آب را بر روی آب ریخت و نوشید و تشنه بیرون آمد . (محمد باقر مجلسی، پیشین ، ج ۴۵، ص ۴۱) این نمونه ها هر کدام جلوه ای است از پیروزی عاشوراییان در میدان جهاد با نفس . یکی علاقه به برادر و دیگری علاقه همسر را در پای عشق به امام خود ذبح می کند و یکی هم تشنگی خود را در مقابل عطش امام ، نادیده می گیرد و... درس اخلاقی و تربیتی عاشورا این است ، کسی که قدم در میدان مبارزه با ستم بگذارد بایستی نیت اش خالص باشد؛ علاقه به قدرت ، شهرت طلبی و محبت به دنیا را در وجود خود از بین برده باشند تا بتوانند در میدان مبارزه ، ثابت قدم و استقامت داشته باشند، و گرنه خوف رها کردن مبارزه و هدف، و خطر افتادن در دام نفس اماره باقی است. امام خمینی(ره) فرمودند: (باید خودتان را بسازید تا بتوانید قیام کنید ، خود ساختن به اینکه تبعیت از احکام خدا کنید) (امام خمینی ، پیشین ، ج ۵، ص ۱۶۹) ایشان در جای دیگر می فرمایند : (تا در بند خویشتن خویش و هواهای نفسانی خود باشید ، نمی توانید " جهاد فی سبیل الله " و دفاع از " حریم الله " نمائید) (همان ، ص ۷۵).

۶- - درس اخلاص و نیت صالح :

از نظر اسلام ، ارزش و اعتبار هر عملی بر نیت صاحب آن استوار است . (مهدی نراقی ، جامع السعادات ، ج ۴، ص ۱۱۲) در طول تاریخ ، هجرت های سرنوشت سازی توسط پیام آوران الهی رخ داده است ، اما هجرت ابا عبدالله (ع) با گذشت قرن ها به عنوان هجرتی نمونه و حماسه آفرین و جاودانه مطرح است . ریشه این جاودانگی ، خلوص نیت امام (ع) است. امام حسین(ع) پیش از خروج از مدینه ، در ضمن خطابه ای مفصل ، با ردّ هرگونه شائبه دنیا طلبی ، ریاست خواهی و جنگ قدرت ، انگیزه خالص (اصلاح دینی و اجتماعی) را مطرح ساخت: ((اللهم انک تعلم انه لم یکن ما کان منّا تنافساً فی سلطان و لا التماساً من فصول الحصاص و لکن نری العالم من دینک و نظهر الاصلاح فی بلادک و یأمن المظلومین من عبادک و یعمل به فرائضک و سننک و احکامک ..)) خدایا ! تو می دانی که آنچه از ماست ، هرگز نزاع بر سر قدرت و دنبال کالای دنیا رفتن نیست، بلکه می خواهیم معالم دین و نشانه های مکتب را نشان دهیم و با ایجاد اصلاح در جامعه ، مظلومان ایمن شوند و فرایض و سنن تو اجرا شود ... (حسن بن شعبه حرانی ، تحف العقول ، بیروت ، موسسه الاعملی للطبوعات ، ۱۳۶۴ق ، ص ۱۷۲) . چون اخلاص ، منشأ حرکت ساز عاشورا بود ، هیچ عاملی نتوانست ابا عبد الله (ع) و یارانش را از ادامه راه باز دارد . حضرت ملاقات با مردان در مقابل درخواست مکررشان مبنی بر بیعت با یزید ، فرمود: (وَ عَلَی الْاِسْلَامِ الْاِسْلَامِ اِذْ قَدْ بُلِیْتَ الْاِمَّةُ بُرَاعِ مِثْلِ یَزِیدِ) فاتحه اسلام را باید خواند روزی که زمامدار مردم آدمی همچون یزید باشد . (همان ، تحف العقول ، ص ۲)

امام حسین (ع) این هجرت را به عنوان تکلیف الهی و به نیت خالص انجام داد، از این رو ،

خداوند جاودانگی آن را تضمین کرد. بنابراین، شرط لازم جاودانگی عمل در هر عصر و زمانه، نیت خالص است.

*۷- درس صبر و استقامت:

برای مقابله با فشارهای درونی و بیرونی و غلبه بر مشکلات در راه رسیدن به هدف، پایداری و استقامت لازم است. بدون صبر، در هیچ کاری نمی توان به نتیجه مطلوب رسید. برای اینکه مصیبت های وارده و دشواری های راه، انسان را از پای در نیاورد، باید صبور بود. این، دعوت دین در همه مراحل است و در عاشورا نیز با این جلوه عظیم روحی رو به رو هستیم و آنچه حماسه کربلا را به اوج ماندگاری و تاثیر گذاری و فتح معنوی رساند، روحیه مقاومت امام حسین (ع) و یاران و همراهان او بود. امام شهیدان، از آغاز، نیروهای را به همراهی طلبید که مقاوم باشند. در یکی از منزلگاه های میان راه، فرمود: ((اَيُّهَا النَّاسُ قَمْنُ كَانَتْ مِنْكُمْ يَصْبِرُ عَلَى حَدِّ السَّيْفِ وَ طَعْنِ الْاَسِنَّةِ فَلَيْقُمْ مَعَنَا وَ اِلَّا فَلْيَنْصَرَفْ عَنَّا)) ای مردم! هر کدام از شما که تحمل تیزی شمشیر و زخم و ضربت نیزه ها را دارد همراه ما بماند، و گرنه باز گردد. (الحافظ سلیمان القندوزی الحنفی، ینابیع المودة، قم، مکتبه المهدی، ۱۳۸۵ق. باب ۶۱، ص ۳۳۸) سخت ترین ضربه های روحی و مصیبت شهادت فرزندان و یاران، بر امام حسین (ع) وارد شد، لکن حضرت در همه آنها خود را نباخت و مقاومت و ایستادگی کرد. در خطبه ای که هنگام خروج از مکه خواند و در آن به حوادث آینده و پیشگویی شهادت خویش اشاره داشت، فرمود: ((نَصْبِرُ عَلَى بَلَاءِهِ وَ يُوَفِّئُنَا اُجُورَ الصَّابِرِينَ)) ما، به رضای خدا رضائیم، بر بلای او صبر می کنیم، او نیز پاداش صابران را به ما می دهد (محمد باقر مجلسی، پیشین، ج ۴، ص ۳۶۷) با توجه به اینکه صحنه کارزار، همراه با زخم و ضربه و مرگ و درگیری و اسارت و صدها خوف و خطر است، امام حسین (ع) شرط همراهی را (صبر) دانست، تا یاران صبورش تا نهایت کار بمانند. ایشان همچنین پاداش و نتایج بی شماری را که در اثر بردباری نصیب انسان ها می شود، به خوبی بیان کرد. از میان بازماندگان شهداء، می توان از عبدالله بن جعفر (همسر حضرت زینب (س)) نام برد که در مدینه مانده بود و دو فرزندش در کربلا در رکاب سالار شهیدان، شهید شده بودند. برخی به او زخم زبان می زدند، اما او با ایمان و صبر والا، داغ دو جوان را تحمل می کرد و می گفت: آنچه شهادت این دو فرزند را بر من آسان می سازد آن است که آن دو در کنار برادرم و پسر عمویم حسین بن علی (ع) کشته شدند، در حالی که نسبت به او از جان گذشتگی نشان دادند و در کنار او صبر و مقاومت کردند. (ابو مخنف، وقعه الطف، قم، جامعه مدرسین، ۱۳۶۷ق. صص ۲۷۳ و ۲۷۴) درس صبر و پایداری شهدای کربلا و باز ماندگان آنان به عنوان یک (مقام) و خصلت برجسته و ارزشمند به ثبت رسیده است و زیارت نامه های شهداء گویای روشن آن است. (شیخ عباس قمی، مفاتیح الجنان، زیارت اربعین، ص ۸۵۵) بدون شک، حادثه کربلا نماد مقاومت است و آثار تربیتی آن در جهان اسلام و به ویژه تشیع در مبارزات حق طلبانه جلوه گری می نماید. مقاومت شهدای کربلا، شهادت و سختی های جنگ را برای رزمندگان و مجاهدان اسلام قابل تحمل و آسان کرده است چنان که خانواده های شهداء نیز از صبر زینب کبرا صبوری آموخته اند و، و پدران، مادران و همسران، داغ جوانان خویش را با الهام از کربلا تحمل می کنند.

چنانچه یک مسلمان در همه ابعاد زندگی و کارهای فردی و اجتماعی خود، نسبت به آنچه (وظیفه دینی) است، متعبد و عامل باشد، از او می توان به عنوان مسلمان مکتبی یاد کرد. تکلیف، در شرایط گوناگون، متفاوت است، ممکن است مطابق خواسته قلبی انسان یا مورد پسند مردم باشد و یا نباشد. مسلمان چوندر برابر خداوند تعهد دارد، عملکرد او نیز باید طبق خواسته او باشد و هیچ چیز را فدای (عمل به تکلیف) نکند. اگر فرهنگ (عمل به تکلیف) در جامعه و میان افراد، حاکم باشد، مردم همواره احساس پیروزی می کنند. به تعبیر قرآن کریم، به (احدی الحسین) (توبه، ۵۲) می رسند و در مبارزات هم چه کشته شوند و چه به پیروزی برسند، هر دو صورت برای آنان خوب است. امامان معصوم (ع) در شرایط گوناگون اجتماعی مطابق تکلیف عمل می کردند. قضیه عاشورا نیز یکی از جلوه های عمل به تکلیف بود. شرایط و شناخت زمینه ها، اقتضای چنین تکلیفی را داشت، از این رو، امام حسین (ع) فرمود: (أرجو أن يكون خيرا ما أراد الله بنا فتلنا أم ظفرنا) امیدوارم آنچه خدا برای ما اراده فرموده است، خیر باشد، چه کشته شویم و چه پیروز گردیم (سید محسن امین، پیشین، ص ۵۹۷) امام خمینی (قدس سره) بر اساس همین فرهنگ می فرمود: (همه ما مأمور به ادای تکلیف و وظیفه ایم، نه مأمور به نتیجه) (امام خمینی، ج ۲۱، ص ۲۸۴) درس اخلاقی و تربیتی عاشورا برای همه، به ویژه آنان که موقعیت ویژه و وظیفه بیشتری دارند و برای دیگران جهت دهنده و الگو هستند، (شناخت تکلیف) و (عمل به تکلیف) است. نقش شناخت تکلیف و عمل به آن در سرنوشت جوامع، بسیار با اهمیت و حیاتی است. در زمان سالار شهیدان چنانچه همه پیروان حق وظیفه خویش را می شناختند و مانند شهدای کربلا با جانبازی و حمایت از امام خویش به وظیفه عمل می کردند، مسیر تاریخ به شکل دیگری رقم می خورد و سرنوشت اسلام و مسلمانان به گونه دیگری می شد. امروز نیز باید جنبه های مختلف تکلیف را شناخت و نسبت به انجام آن متعهد بود و پیروزی را در انجام وظیفه دانست. اگر چنین اندیشه و تفکری در جامعه تحقق پیدا کند، آثار و نتایج آن آرامش روحی و امنیت اجتماعی خواهد بود.

۹* - درس محبت به خدا و مردم :

محبت خداوند موجب می شود همه گام ها در جهت رضای دوست برداشته شود و انسان در ادای تکلیف تزلزل و ترس به خود راه ندهد و دوست داشتن مردم نیز باعث اعتنای به آنان و موجب حرکت برای رفع مشکلات آنها می شود. این دو ویژگی در سالار شهیدان و یاران شهیدش درخشش خاصی دارد. فرازهایی از مناجات وی در عصر روز عرفه در صحرائ عرفات با خدای خویش، نشان دهنده محبت او به خداوند متعال است. (شیخ عباس قمی، پیشین، دعای عرفه) در روز عاشورا با سپری شدن لحظه های فراق و نزدیک شدن وعده وصل، آن عاشق دلباخته مصمم تر می شد و چهره اش شکفته تر می گردید و وجد و شور خاصی پیدا می کرد. همین حالت عشق و علاقه ملاقات با معبود خویش، در یاران شهیدش نیز مشاهده می شد. (محمد باقر مجلسی، پیشین، ج ۴۴، ص ۲۹۷) در مورد محبت و علاقه امام حسین (ع) به مردم، همین بس که روزی حضرت در حال عبور، مساکین را دید که دور هم جمع شده و مشغول خوردن غذا بودند. آنان امام را دیدند، به ایشان سلام کردند و حضرت را دعوت به

خوردن غذا نمودند. امام متواضعانه از اسب پیاده شد دعوت را پذیرفت و در کنار شان نشست و آنان را مورد لطف و محبت ویژه خویش قرار دادو به آنان فرمود: اگر نان های شما از صدقه نمی بود، من نیز با شما هم سفره می شدم و از غذای شما می خوردم، لکن ما، صدقه نمی خوریم. شما برخیزید و با من به منزل بیایید و از سفره ما استفاده کنید تا من هم با شما هم سفره و هم غذا شوم، و چنین کردند، (سید محسن امین، پیشین، ص ۵۸۰) امام (ع) با این رفتار خویش هم به نیازمندان شخصیت دادو هم به وظیفه اخلاقی خود عمل کرد. درس اخلاقی و تربیتی محبت عاشوراییان به خدا این است که هر کس صادقانه در پی عمل به تکلیف است تا رابطه و علاقه خود را با خدای خویش قوی تر نماید و اثر این محبت، ایثار جان در راه اوست. چنانچه هر کس در پی خدمت به مردم باشد و احترام به مردم را در نهان خود تقویت کرده و برای مردم شخصیت قایل باشد، در راه خدمت به مردم از هر کاری دریغ نخواهد کرد.

* نتیجه گیری :

واقعه کربلا و سخنانی که امام حسین (ع) و خانواده او بیان فرمودند و روحیات و خلق و خویی که از حماسه سازان عاشورا به ثبت رسیده است منبع ارزشمندی برای آموزش اخلاق و الگوگیری در زمینه خود سازی و تربیتی دینی است. خصلت هایی همچون جوانمردی، وفا، عزت، شجاعت، وارستگی از تعلقات، همدردی و بزرگواری، نمونه های دیگری از درس های اخلاقی و تربیتی عاشورا است. در گوشه گوشه این رخداد جاویدان، می توان جلوه های اخلاق و تربیت را مشاهده کرد. از این رو، از خدا می خواهیم که همیشه زمزمه زبان دلمان این باشد که: (إِنِّي سَلِمْتُ لِمَنْ سَالَمَكُمْ وَ حَرَبْتُ لِمَنْ حَارَبَكُمْ وَ وَلِيْتُ لِمَنْ وَالَاكُمْ وَ عَدُوُّ لِمَنْ عَادَاكُمْ). (شیخ عباس قمی؛ پیشین، زیارت عاشورا)

* منابع:

- ۱ - قرآن کریم
- ۲ - کتب روایی
- ۳ - موسوعه کلمات امام حسین (ع)
- ۴ - کتب اخلاقی و تربیتی

